

Türk İslam Edebiyatı'nın Akademik Çehresi: Lisansüstü Çalışmalar (1965-2021)

Nesrin Aydın Satar*

Öz

Türk İslam Edebiyatı, İlahiyat fakültelerinde kurumlaşan ve hem anabilim veya bilim dalı hem de lisans programında yer alan bir ders olarak faaliyet gösteren alanın adıdır. Bu alan, başlangıcını Türklerin İslamiyet'i kabullerinden sonra ilk yazılı eserlerini verdikleri 11. yüzyıldan alır ve yine Türklerin dinî-edebî üretimde bulunmaya devam ettikleri günümüze kadar kaleme aldıkları dinî-edebî eserleri araştırma ve inceleme malzemesi edinir. Alandaki ilk doktora çalışması 1965 yılında, ilk yüksek lisans çalışması ise 1984 yılında tamamlanmıştır. Türk İslam Edebiyatı'nın akademik çehresi bu çalışmalarla şekillenmeye başlanmış ve 56 yıllık geniş bir zaman diliminde gelişmiştir. Bu çalışma, 1965-2021 yılları arasında Türk İslam Edebiyatı alanında tamamlanan 301'i yüksek lisans ve 78'i doktora olmak üzere toplam 379 tez incelemiştir. Dahası, bu çalışmada, alandaki lisansüstü varlığı değerlendiren daha önceki araştırmalardan da bahsedilmiştir. Ayrıca, belli değerlendirme ölçütlerine göre tasnif edilen lisansüstü tezlerin sağladığı niteliksel ve niceliksel veriler kullanılarak alanın hâlihazırdaki portresinin anlaşılması hedeflenmiştir. Böylelikle hem bir ilahiyat disiplini hem de genel Türk edebiyatı tasnifi içinde yer alan bir alan olarak Türk İslam Edebiyatı'nın özellikle hangi akademik çalışma yöntemine ve kronolojiye odaklandığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, yüksek lisans tezi, doktora tezi, Yeni Türk edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı.

* Dr. Araş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Muğla/Türkiye, nesrin.satar@gmail.com, orcid.org/0000-0003-0559-9983

The Academic Aspect of Turkish Islamic Literature: Postgraduate Studies (1965-2021)

Abstract

Turkish Islamic Literature is the name of the field that is institutionalized in the faculties of theology and operates as a course in both an undergraduate program and a department or a science branch. This field takes its beginning from the 11th century, when the Turks gave their first written works after their conversion to Islam, and the religious-literary works that the Turks wrote until today are the materials for research and analysis. The first doctorate in the field was completed in 1965, and the first master was completed in 1984. The academic aspect of Turkish Islamic Literature began to be shaped by these studies and developed over a wide period of 56 years. In this study, post-graduate studies produced in the field of Turkish Islamic Literature were examined. In addition, it is aimed to understand the current portrait of the field by using the qualitative and quantitative data provided by the postgraduate theses classified according to certain evaluation criteria. Thus, it is understood that which academic method and chronology Turkish Islamic Literature focuses as a theological discipline and a research area in classification of Turkish literature.

Keywords: Turkish Islamic Literature, master thesis, doctorate thesis, Modern Turkish Literature, Old Turkish Literature.

Giriş: Türk İslam Edebiyatı'nın Tanımına Dair

Türk İslam Edebiyatı, Türklerin İslamiyet'i kabul ettikten sonra verdikleri ilk eserlerle oluşmaya başlayan ve günümüze kadar devam eden dinî-edebî birikimi sahiplenerek araştırma alanı edinen ve aynı zamanda İlahiyat fakültelerinde “Türk İslâm Edebiyatı”, “Osmanlı Türkçesi ve Türk İslâm Edebiyatı”, “İslâmî Türk Edebiyatı” isimleriyle bir anabilim ya da bilim dalı olarak kurumlaşan akademik bir sahadır.¹ Türk İslam Edebiyatı, ayrıca aynı fakültelerde lisans düzeyinde verilen bir dersin de adıdır. Bu akademik alanın, bilhassa ders kitapları vasıtasıyla kurduğu ve dolayısıyla resmi tanımı ise en temelde aşağıdaki kronolojik, yapısal ve içerik ile ilgili verileri içermektedir:²

1. Türk İslam Edebiyatı, Türklerin İslam medeniyetine dâhil olduktan sonra ilk yazılı eserlerini verdikleri 11. yüzyıldan başlayarak, Osmanlı Devleti'nde hayatın, dolayısıyla sanat ve edebiyatın Batılılaşarak biçim ve içerik değiştirdiği 19. yüzyıl ortalarına kadar kaleme alınan eserleri temel inceleme ve araştırma malzemesi edinir.
2. Türk İslam Edebiyatı, öncelikli inceleme malzemesi olarak “doğrudan-din” olarak nitelendirilebilecek, kaynağını İslam dini ve tasavvuftan

1 Alana dair isimlendirmelerin çeşitliliği; hem ders kitaplarında hem de ilahiyat ve İslami ilimler fakültelerinin (ana)bilim dallarının akademik ifadelerinde bir uzlaşıya varılmadığına da gösterir. Ders kitaplarındaki içerikler ve fakültelerdeki müfredatlar neredeyse aynı olmasına rağmen özellikle İslami Türk Edebiyatı ve Türk İslam Edebiyatı isimlendirmelerin alanı ifade ederken “seçimli” kullanılması, bu iki isim arasında herhangi bir farklılık olmadığını düşündürülebilir. Üstelik her iki ismin de ilahiyat fakültesi içinde belli bir akademik sahayı işaret edecek şekilde kullanılmasının hemen hemen aynı tarihlere rastladığını biliyoruz. (Bkz. Bir sonraki dipnot) Diğer taraftan, iki isimlendirmede de aynı kelimeler yer almasına rağmen –İslam, Türk ve edebiyat- bu kelimelerin isimlendirmeler içindeki yerleri, sıraları ve kendilerinden sonraki kelimeyle kurduğu aitlik benzeri ilişkiler; ilgili isimlendirmelerin alanı ifade etmede bazı nüanslar içerdiklerini gösterir. Bu nüanslar ile Türk İslam Edebiyatı ve İslami Türk Edebiyatı isimlendirmelerin tarihi, edebî ve siyasi okumaları için ayrıca bkz. Nesrin Aydın Satar, “Islam and Literature: “A New Scheme Proposal in the Light of Conceptual Discussion”, *İnsan ve Toplum Dergisi* 6/2, 2016, s. 117-130.

2 Bahsi geçen ders kitapları, Türk İslam Edebiyatı ve İslamî Türk Edebiyatı başlıklarını taşıyan ve lisans düzeyinde aynı isimle verilen ders için kaleme alınmış çalışmalardır. Alan hakkındaki ilk ders kitapları; Fevziye Abdullah Tansel tarafından kaleme alınan, 1967 tarihli *Türk İslam Edebiyatı: Türkçe Dinî Metinler* ile aynı yılda Neclâ Pekolcay tarafından yazılan *İslami Türk Edebiyatı* isimli ders kitaplarıdır. Bu eserlerle başlayan Türk İslam Edebiyatı ders kitapları genellikle farklı üniversitelerin bünyesinde ancak aynı içerikle kaleme alınmışlardır. İlgili kitapların geniş bir incelemesi için bkz. Nesrin Aydın Satar, “Türk İslam Edebiyatı'nın Kavramsal Analizi: Kapsam, Sınırlar ve Tartışmalar”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2021, s. 37-70.

alan ve genellikle öncelikli kaygısı edebîlik olmayıp, daha çok irşat ve ihya etmek gibi amaçlarla kaleme alınan eserleri odağına alır.

3. Bir “öncelikli değerlendirme kümesi”ne rağmen Türk İslam Edebiyatı, özellikle 11-19. yüzyıllar arasında, İslam dinî, siyasi, sosyal ve kültürel hayatın temel kurucusu ve etkileyicisi olduğu için, ilgili dönemde yazılan tüm edebî eserleri dini bir şekilde içerdiği yani “dolaylı dinî” olduğu için araştırma evrenine dâhil eder.
4. Türk İslam Edebiyatı, özellikle 20. yüzyıl ve sonrasında kaleme alınan dinî-edebî eserleri, Türkler din değiştirmedikleri için kapsar ve böylece alanın sürekliliğine vurgu yapılır ancak bu eserlerin 11-19. yüzyıllar arasında kaleme alınan “temel” inceleme malzemesi kadar revaçta olmadığını söylemek gerekir.

Türk İslam Edebiyatı’na dair yukarıda yapılan çıkarımlar; alanın resmi kimliği ve dolayısıyla içeriği hakkında düşünen ve böylece hâlihazırdaki Türk İslam Edebiyatı tanımını hem bir ilahiyat fakültesi (ana)bilim dalı hem de genel Türk edebiyatı tasnifi içinde yer alan bir saha olarak kurmaya çalışan ders kitapları ve akademik çalışmalardan derlenmiştir. Dahası, söz konusu çıkarımlar, alanda yürütülen lisansüstü tez çalışmaları ile de desteklenmiş, böylelikle genel-geçer bir kabul kazanmıştır. Aynı çalışmalar, araştırmacılara, Türk İslam Edebiyatı’nın bir ilahiyat (ana)bilim dalı olarak dinî-edebî ürünleri nasıl ve hangi yönleriyle sahiplendiği ile genel Türk edebiyatı tasnifi içinde yer alan bir saha olarak³, söz konusu ürünleri nasıl analiz ettiği konusunda da önemli veriler sağlar.

Alandaki Lisansüstü Çalışmalara Dair Derlemeler

Bir akademik alanı tarif ederken, bu alanın dayandığı temelleri ve odaklandığı araştırma alanını tam olarak anlayabilmek için, ilgili alan içerisinde kaleme alınan lisansüstü çalışmaların önemi büyüktür. Alanda yer alan öğretim üyelerinin ya da bağımsız araştırmacıların çalışmaları ile alanın disiplinlerarası ilişki kurduğu diğer alanlardaki araştırmalar elbette incelemeye değerdir. Ancak lisansüstü çalışmalar, hem kurumsal bir aidiyet taşımaları hem de yazılma süreçlerinde bilimsel nitelik ve etiğe –mecburen de olsa- önem vermeleri sebebiyle, akademik

3 Tam da bu noktada, Türk İslam Edebiyatı’nın genel Türk edebiyatı içinde birçok farklı isimle ifade ediliyor oluşuna değinmek gerekmektedir. İslami Türk Edebiyatı, İslam Edebiyatı, Ümmet Çağı Türk Edebiyatı, Dinî-Tasavvufi Türk Edebiyatı, Tekke Edebiyatı, Divan Edebiyatı, Klasik Edebiyat, Enderun Edebiyatı gibi isimlendirmelerin tamamı, muhtevalarına dair küçük farklar olmakla birlikte en temelde aynı dinî-edebî birikimi sahiplenir. Bu isimlerin birbirleri yerine kullanılmalara ve bu durumun yarattığı karmaşaya dikkat çeken “Divan Edebiyatı” maddesi için bkz. Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı”, *DİA*, 9, s. 389-427.

sahanın portresini belirlerken daha çok iş görür. Takip edilebilir olmaları –burada arşivlenmeleri kastediliyor-, belli standartları haiz olmaları, alanın içinden bir danışmanın gözetiminde hazırlanmaları ve kullandıkları kaynakçalar; lisansüstü çalışmaların ilgili alan hakkında birçok nitelikli veri sağlayabileceğini anlatır. Bu yüzden Türk İslam Edebiyatı'nın akademik portresinden bahsederken lisansüstü çalışmalardan yararlanmak tercih edilmiştir. Ayrıca, daha önce ilgili akademik sahaya dair yapılan araştırmalarda da lisansüstü birikimden yararlanılmıştır.

Türk İslam Edebiyatı; sahiplendiği öncelikli kronoloji, bu zaman aralığında yer alan eserlerin muhtevası ve şekli özellikleri ile ilgili eserleri kuran dilbilimsel, coğrafi ve kültürel arka plan gibi müşterekler açısından Eski Türk Edebiyatı ile oldukça benzerdir. Öyle ki, bu iki alan arasındaki ilişki “disiplinlerarasılık üstü” olarak tarif edilebilir.⁴ Hal böyle olunca, Türk İslam Edebiyatı alanında yürütülen lisansüstü çalışmaların derlenmesine dair ilk nüveleri, Eski Türk Edebiyatı alanında yapılan aynı türden derlemelerde bulmak mümkündür. Hatta bir ilahiyat fakültesi (ana)bilim dalı olarak Türk İslam Edebiyatı alanında yürütülen tezlere dair ilk bibliyografik çalışmalar, Eski Türk Edebiyatı alanı için hazırlanan aynı türdeki çalışmalardaki eksikler üzerine kaleme alınmıştır.

Hatice Aynur'un 1991 yılından 2005 yılına kadar süreli, 2000 ve 2005 yıllarında toplu olarak yayınlanan ve 2010 yılından itibaren çevrimiçi katalog versiyonu da bulunan üniversitelerdeki Eski Türk Edebiyatı çalışmalarının tümünü (tezler, makaleler ve diğer yayınlar) içeren kapsamlı çalışması, Türk İslam Edebiyatı alanındaki benzerlerine kaynaklık eden bibliyografyalardan ilkidir.⁵

4 Bu görüş, aynı ana başlıktan türeyerek (edebiyat), üniversitelerde farklı fakülteler ya da bilim dalları bünyesinde kurumlaşan ancak temelde aynı kronolojik, coğrafi, dilbilimsel, edebî içeriği ve şekli özellikleri sahiplenen alanlarının birbirleriyle olan ilişkilerini tarif etmek için disiplinlerarasılık kavramının boşta çıktığı iddiasına dayanır. Buna göre, Türk İslam Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı ve Tasavvuf alanları arasındaki ilişki, söz konusu alanlar birbirleriyle çok fazla benzedikleri için “disiplinlerarasılık üstü” (interdisciplinary-beyond) kavramıyla ifade edilebilir.

5 Eser 1991 yılında ilk kez; *Türk Üniversitelerinde Yapılan Eski Türk Edebiyatı Tezleri Bibliyografyası ve Eski Türk Edebiyatı Tezleri Bibliyografyası* başlığı ile iki sayı olarak yayımlanmıştır. Aynur'un 1991-2005 yılları arasında Eski Türk Edebiyatı alanına dair topladığı bu akademik yekünü temel alan ve 2010 yılının Kasım ayından itibaren çevrimiçi olarak hizmet veren “Osmanlı Edebiyatı Bibliyografyası Veri Tabanı” da, yazarın çalışmalarının genişletilmiş ve güncellenmiş devamı olması yönüyle önemlidir. Bu çalışmada ise, Aynur'un 2000 ve 2005 yılında yayınladığı toplu sayılar kullanılmıştır. İlgili eserler ve web sitesi için bkz. Hatice Aynur, *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Tezler, Yayınlar Haberler: Toplu Sayı (19902000-), İstanbul, BÜFEF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü*, 2000; Aynur, *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Tezler, Yayınlar Haberler: Toplu Sayı (19902005-), İstanbul, Hab Yayınları*, 2005; “Osmanlı Edebiyatı Çalışmaları Bibliyografyası Veritabanı,” <http://osmanliedebiyati.com> (Erişim Tarihi: 7.2.2022)

Söz konusu kaynaklık etme durumu, temelde iki çıkarıma dayanır. Bunlardan ilki, Aynur'un da değindiği gibi, Türk dili ve edebiyatı alanında yapılan tezlerin sınırlarını çizmenin oldukça zor olduğudur. Aynur; Tarih, Türk musikisi gibi farklı disiplinlerde yürütülen tezlerin bile Türk dili ve edebiyatı tezleriyle benzeşmesinin yanı sıra, Eski Türk Edebiyatı, Halk Edebiyatı, Tekke Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı ve İslami Türk Edebiyatı tezleri arasındaki sınırların nerede başlayıp nerede bittiğinin çoğu zaman silik olduğunu ifade eder.⁶ Dolayısıyla, Aynur'un Eski Türk Edebiyatı alanında yürütülen tezlere dair hazırlanmış olduğu çalışma, müşterekleri yüzünden, Türk İslam Edebiyatı tezlerini de doğal olarak içermiştir.

Kaynaklık etme durumunun dayandığı ikinci çıkarım ise, yalnızca Türk İslam Edebiyatı alanında yürütülen tezlerin anıldığı bibliyografik çalışmaların, Hatice Aynur'un çalışmasını referans göstermeleri ve ona bir “zeyl” olarak yazılmalarıdır. Ahmet Karataş'ın ilahiyat fakültelerindeki edebiyat çalışmalarını, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örnekleminde bir araya getirdiği ve 2005 yılında yayınlanan makalesi, Hatice Aynur'un derlemesini sorunsallaştırarak başlar.⁷ Karataş'a göre, Aynur Türk İslam Edebiyatı alanında yürütülen akademik çalışmalarını “dikkatinden kaçırmış” olmalıdır. Karataş, bu anabilim dalındaki çalışmaların ve bu çalışmaları hazırlayan ve yürüten öğretim üyelerinin Eski Türk Edebiyatı alanında hatırı sayılır bir yeri olduğuna değinerek, mensubu bulunduğu ilgili fakülte'deki akademisyenlerin akademik çalışmalarını içeren bibliyografik bir derleme yapmıştır.

Aynur'un çalışmasını referans veren diğer bir bibliyografya denemesi ise Âlim Yıldız'a aittir. 2007 yılında yayınlanan çalışmasında Yıldız, Karataş'ından farklı olarak makalenin yayın yılına kadar kaleme alınan ve Türk İslam Edebiyatı alanında yürütülen tüm lisansüstü çalışmalara yer verdiği gibi, alanda görev yapan öğretim üyelerinin akademik çalışmalarına da değinir. Yıldız da Karataş gibi, ilahiyat fakültelerindeki edebi birikimin Aynur'un çalışmasında yer almadığını ve Türk Dili ve Edebiyatı alanında görev yapan öğretim üyelerinin Türk İslam Edebiyatı alanında yürütülen akademik çalışmalardan haberdar olmadığını anlatır.⁸

6 Aynur, *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Tezler, Yayınlar Haberler: Toplu Sayı (19902005-)*, s. 13.

7 Ahmet Karataş, “Dikkatlerden Kaçan Birikim: İlahiyat Fakültelerindeki Edebiyat Araştırmaları (Marmara İlahiyat Örneği)”, *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 2005, s. 143.

8 Âlim Yıldız, “İlahiyat Fakülteleri Türk İslam Edebiyatı Bilim Dallarında Yapılan Çalışmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5/9, 2007, s. 552.

Bir başka bibliyografya denemesi ise, Türk İslam Edebiyatı alanında yürütülen doktora tezlerinden yalnız Türk Dili ve Edebiyatı ile ilgili olanları niceliksel olarak inceleyen Ahmet Öntürk'e aittir.⁹ Yazar, 2000-2017 yılları arasında çalışılan ve özellikle Eski Türk Edebiyatı alanıyla ortaklıkları bulunan 54 tezin bibliyografik künyelerini paylaştığı çalışmasında ayrıca alanın Abdülhak Hamit Tarhan, Namık Kemal ve Sezai Karakoç gibi isimlerle Yeni Türk Edebiyatı ile de ilişki kurduğunu belirtir.

İçeriklerinden de anlaşılacağı üzere, yukarıda bahsedilen tüm çalışmalarda, Türk İslam Edebiyatı alanı içinde bu alana dair yürütülen akademik faaliyetlerinden ve özellikle lisansüstü tezlerden bahsediliyor olmasına rağmen söz konusu faaliyetlerin ve tezlerin muhtevasına dair değerlendirmeler yapılmamıştır. Dahası, bu çalışmaların alanın genel geçer tanımından nasıl etkilendikleri ve bu tanıma hangi noktalarda etkilendikleri; Türk İslam Edebiyatı'nın akademik çehresini hangi kronolojik, coğrafi, edebî ve dilbilimsel dikkatlerle kurdukları üzerinde durulmamıştır. Bu noktada Türk İslam Edebiyatı alanında yürütülen tez çalışmalarının özellikle içeriklerine odaklanan, bu çalışmaları ele aldıkları konulara, şahıslara ve tarihî aralığa göre tasnif eden bir çalışmaya duyulan ihtiyaç da ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki çalışmalardan başka, Türk İslam Edebiyatı alanındaki tezleri hem çevrimiçi hem de basılı olarak derleyen İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM) *İlahiyat Fakültesi Tezler Kataloğu* ile Yüksek Öğretim Kurumu'nun (YÖK) ilgili alandaki tezlerin büyük bir kısmına çevrimiçi erişim sağlayan tezler kataloğu da Türk İslam Edebiyatı alanında yapılan tez çalışmaları söz konusu olduğunda araştırmacılara kaynaklık eder.

Türk İslam Edebiyatı Tezleri: Değerlendirme Kriterleri ve Sayısal Veriler

Türk İslam Edebiyatı alanındaki ilk doktora tezi, 1965 yılında tamamlanan ve M. Esad Coşan tarafından kaleme alınan "Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri" isimli çalışmadır. Alandaki ilk yüksek lisans tezi ise 1984 yılında tamamlanan ve M. Murat Yurtsever tarafından kaleme alınan "Lâmiî Çelebi Şehrengîz-i Bursa: İnceleme-Metin" isimli çalışmadır.¹⁰ Bu tezlerle başlayan ve 2021 yılı sonuna

9 Ahmet Öntürk, "Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalında Yapılan Türk Dili ve Edebiyatı İle İlgili Doktora Tezleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme", *Türk Dili ve Edebiyatı Alanında Hazırlanan Doktora Tezlerinin Dünü-Bugünü*, (içinde), İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2019, s. 419-431.

10 İlk tezler konusunu bu çalışmadan daha önce gündeme getiren ve yukarıda da bahsi geçen makalesinde Âlim Yıldız, alandaki ilk doktora tezleri olarak; M. Kaya Bilgegil danışmanlığında Coşkun Ak, Önder Göçgün ile Naci Sami Okçu tarafından 1977 tarihinde tamamlanan

kadar devam eden, Türk İslam Edebiyatı bünyesinde yürütülen tüm lisansüstü çalışmaların, alanın Türk Dili ve Edebiyatı tasnifi içinde sınırları belli bir disiplin haline gelmesine nasıl katkı sağladıkları ve hâlihazırdaki Türk İslam Edebiyatı tanımını nasıl besledikleri ise bu tezlerin konu seçimleriyle oldukça ilintilidir. Nitekim bu çalışmada, 1965-2021 yılları arasında kaleme alınan 78 doktora ve 301 yüksek lisans tezi; başlık seçimlerine ve içeriklerine göre 4 temel gruba ayrılarak incelenmiştir. Aşağıda verilen değerlendirme kriterlerine uygun olarak tasnif edilen toplam 379 tez çalışması, Türk İslam Edebiyatı'nın sahiplendiği araştırma evreni ve inceleme malzemesi ile bu malzemeyi nasıl değerlendirdiği konusunda nitelikli veriler sunmaktadır. Söz konusu tezleri tasnif ederken kullanılan temel gruplar, bu grupları oluşturan değerlendirme kriterleri ve bu kriterleri sağlayan örnek tezler aşağıdaki gibidir:

çalışmaları belirtir. Oysa 1976'da Yusuf Ziya Öksüz tarafından tamamlanan "Mukaddime-i Kutbuddin (İnceleme, metin ve sözlük)" isimli doktora tezi Esat Coşan'ınkinden sonra tamamlanmıştır. Yine de Yıldız bu tezi, makalesinde ilk tezler arasında anmamıştır. Öte yandan, Yıldız'ın metninde, alanda hazırlanan ilk yüksek lisans tezi olarak Kadir Atlansoy tarafından Mustafa Kara'nın danışmanlığında tamamlanan 1987 tarihli "Sabâyi 'Sırât-ı Müstakîm' Mesnevisi" adlı çalışma gösterilir. Ancak, bu tezdin önce Murat Yurtsever tarafından 1984 yılında aynı üniversitede hazırlanan bir yüksek lisans tezi de mevcuttur.

Alandaki ilk tezler konusunda karışıklığa mahal verebilecek başka bir durum da, İSAM kataloglarının bazı tezlerin bilgilerini yanlış paylaşması ile ilgilidir. Örneğin, alanda yapılan en eski tarihli yüksek lisans tezi, İSAM kataloglarına göre, Süleyman Cansız tarafından hazırlanan, 1980 tarihli "İsmail Hakkı Celveti (Bursevî)'nin Divânı II. Bölümü" isimli tez çalışmasıdır. Ancak, tezin hazırlandığı Ankara İlahiyat Fakültesi katalog kaydına göre bu tez bir lisans tezidir. Bkz. "Katalog Kaydı," Ankara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı,

<http://katalog.ankara.edu.tr/uhtbin/cgisirsi/?ps=g13qmGNDRP/MAIN/208070074/123> (Erişim tarihi: 7.2.2022)

Bu çalışmada ise, özellikle 1990 öncesinde yazılan tezlerle ilgili karışıklık yaratan bazı durumlar göz önünde bulundurulmuştur. Bunlardan ilki, alanda yazılan ve Âlim Yıldız'ın da değindiği ilk doktora tezleri ile ilgilidir. İlk tezler, Yusuf Ziya Öksüz, Coşkun Ak, Naci Sami Okcu ve Önder Göçgün tarafından kaleme alınmışlardır. Bu tezlerin tümü, İslami İlimler Fakültesi'nde yürütüldüğünden dolayı, danışmanlara ve yazarların daha sonra hangi bilim dalında çalıştığına bakılmaksızın Türk İslam Edebiyatı alanının tezleri olarak kabul edilmiştir. İkinci olarak, yüksek lisans tezlerinden Kadir Atlansoy'un tezi, İSAM kataloglarında Tasavvuf Anabilim Dalı'nda görülmesine rağmen –bu karışıklığa ilgili tezin danışmanlığını bir tasavvuf profesörü olan Mustafa Kara'nın yapması neden olmuş olmalıdır– Türk İslam Edebiyatı tezi olarak ele alınmıştır. Nitekim Kadir Atlansoy'un akademik özgeçmişinde de yüksek lisansını Türk İslam Edebiyatı alanında yaptığı görülmektedir. Bkz. "Dr. Kadir Atlansoy, " Hashemite University, Discourse Analysis Lab.

<https://hu.edu.jo/en/facnew/dept/index.aspx?typ=8&deptid=56060000> (Erişim Tarihi: 7.2.2022)

1. Tenkitli Metin Neşri/Sağlam Metin Teşkili:

- a. Başlığında; “(...) Divanı”/ “(...) Hayatı, eserleri, edebi kişiliği ve (...) eseri”/ “(...) Hayatı, eserleri ve (...) isimli eseri”/ “Tenkitli metin”/ “(inceleme-metin)”/“Transkripsiyonlu metin-inceleme”/“izahlı metin/ (edisyon-kritik)” ifadelerini kullanan tezler. Örneğin, “Bursalı Belîğ’in Hayatı ve Eserleri (İnceleme-Metin).”
- b. Başlığında, “(...) (...) adlı eseri (metin-muhteva-tahlil)” ifadesini kullanan tezler.
(Bu türden tezler ayrıca, “Metin Tahlili” alt başlığına da dâhil edilmiştir.) Örneğin, “Süleyman Nahifi'nin Mirâciyye'si (Metin-Muhtevâ-Tahlil).”

2. Doğrudan Metne Yönelik İncelemeler:

- a. Metnin tahlili: Başlığında “(...) adlı eserde muhteva incelemesi”/ “din ve tasavvuf/İslamî motifler/Allah korkusu motifleri”/ “dinî ve tasavvufî açıdan tahlili”/ “manevî unsurlar”/ “dinî muhteva”/ “dinî edebiyatla ilgili şiirler”/ “dinî ve tasavvufî unsurlar”/ “dünya ve ölüm düşüncesi”/ “din-tasavvuf ve cemiyet” ifadelerini kullanan tezler. Örneğin, “Ni-yazî-i Mısrî Divanı'nda Din ve Tasavvuf.”
(Başlığında “metin-muhteva-tahlil” açıklaması içeren tezler ayrıca, bu alt başlık altında da incelenmiş olup, bu türden tezlerin kodu “1.b 2.a” olarak belirlenmiştir.)
- b. Metin şerhi. Örneğin, “Lâmi'î Çelebi Divanından Seçilen Gazellerin Şerhi.”
- c. Metin mukayeseleri: Başlığında “(...) adlı eserde (...) adlı eser ile müşterek motifler” ya da “(...) ile (...) üzerine mukayeseli bir inceleme” ifadelerini kullanan tezler. Örneğin, “Tasavvuf Şiirinde Sivâsî Gelenek: Şemsî, Şeyhî ve Nûrî Dîvânı Müşterekleri.”

3. Edebiyat Tarihi Çalışmaları:

- a. Bir yazar/şairin hayatını, şahsiyetini ve eserlerini inceleyen biyografik çalışmalar ile bir yazar/şairin eserleri arasından sadece belli bir kısmını seçerek edebiyat tarihi içerisinde yankısını, örneğini arayan çalışmalar. Örneğin, “Tahirü'l-Mevlevi (Olgun) Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri.”
(Birçok tezin başlığında “hayatı” ve “eserleri” ibareleri bulunmasına rağmen, eğer çalışmanın içeriğinde yazar/şairin belli bir eserinin metin incelemesi yapılmışsa, bu tür tezler, “Tenkitli Metin Neşri/Sağlam

Metin Teşkili” grubunda değerlendirilmiştir. Bu kategoride yalnız biyografik incelemeyi esas alan tezler incelenmiştir)

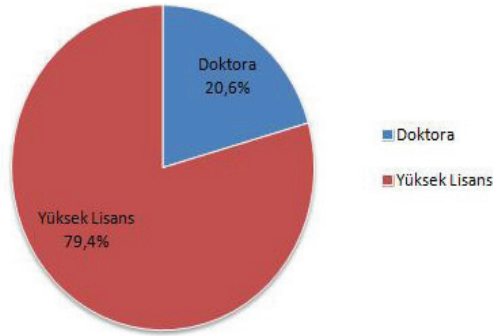
- b. Belli bir dinî-tasavvufî zümreyi ve/ya bu türden toplulukların edebî anlayışlarını inceleyen çalışmalar. Örneğin, “On Dokuzuncu Yüzyıl Mevlevî Şairleri.”
- c. Belli bir edebî dönemi/akımı/konuyu ve/ya bu dönemi/akımı/konuyu doğuran şartları ele alan çalışmalar ve bu türden dönem/akım/konular ile edebî ortamı yalnız belli bir bölge ya da şehir odağında inceleyen çalışmalar. Örneğin, “17. Yüzyıl Türk Şiirinde Tasavvuf Telakkisi.”
- d. Dinî-tasavvufî ya da edebî bir kavramın veya kişinin edebiyat tarihindeki yerini inceleyen çalışmalar. Örneğin, “Türk İslam Edebiyatında ‘Aşere-i Mübeşşere’.”
- e. Bir derginin yayın hayatını, fihristini, edebî yayıncılık tarihindeki yerini inceleyen çalışmalar. Örneğin, “İlk Çocuk Dergilerinden Mümeyyiz”

4. Teorik/Nazarî Çalışmalar:

- a. Edebî tür ve nazım biçimi incelemeleri. Örneğin, “Türk Edebiyatında Türkçe Manzum Hilye-i Nebevîler ve Nesimi Mehmed’in Gülistan-ı Şemal’i.”
(Tez başlığında bir edebî tür veya nazım biçiminin Türk edebiyatındaki yeri ve ilgili tür veya nazım biçiminin bir örneğinin inceleme-metni sunuluyorsa bile, bu türden çalışmalar da bu alt başlık içinde değerlendirilmiştir.)
- b. Bir şairin/yazarın belli bir konudaki görüşlerini ya da genel edebiyat anlayışını teorik olarak inceleyen çalışmalar. Örneğin, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Değişen Paradigmada Metafizik Farklılık: Abdülhak Hâmid Tarhan.”
- c. Alanın edebî içerikleriyle ilgili bir problemi, konuyu; tartışan, soruşturan, karşılaştıran veya bir problem ya da ilişki kurgulayan çalışmalar. Örneğin, Klasik Türk Şiirinde Dinî-Tasavvufî ve Din Dışı (Profane) Şiir Tasnifinin İncelenmesi ve Şeyhülislam Yahyâ Örneği.¹¹

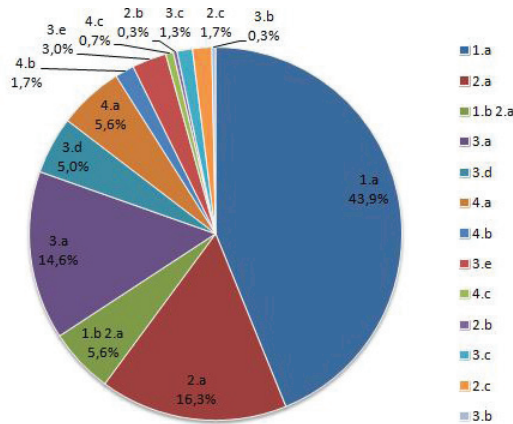
11 Değerlendirme kriterleri için bkz. Aydın Satar, “Türk İslam Edebiyatı’nın Kavramsal Analizi: Kapsam, Sınırlar ve Tartışmalar,” s. 87-89.

Yukarıdaki gruplar ve kriterler odağında değerlendirilen ve Türk İslam Edebiyatı alanında yürütülen doktora ve yüksek lisans tezlerinin, alanın akademik portresine dair sağladığı verileri ve bu verilerle ilgili grafikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

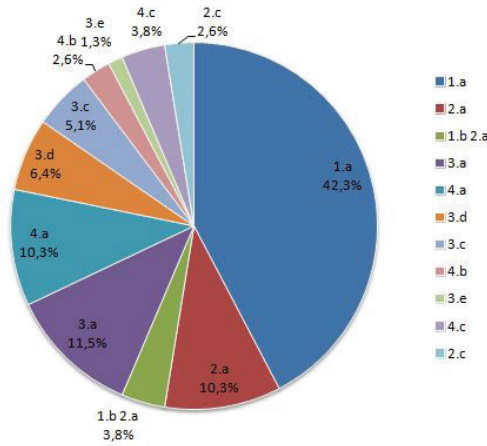
Şekil 1. Tezlerin Mezuniyet Durumuna Göre Oranı

1. Doktora tezleri, alanda yürütülen tezlerin %20,6'sını kapsarken, yüksek lisans tezleri ise tüm tezlerin %79,4'ünü oluşturmaktadır. Yüksek lisans tezlerinin, akademik hayata bir giriş mahiyetinde olduğu düşünüldüğünde, bu türden tezlerin, Türk İslam Edebiyatı'nın akademik geleneğini belirlemede ve yansıtmadaki rolü üzerinde durmak gerekmektedir. Alanda yürütülen yüksek lisans tezlerinin içeriksel ve yapısal özellikleri, Türk İslam Edebiyatı'nın araştırmacılardan ne beklediği ve onlara ne vaat ettiği açılarından önemlidir.

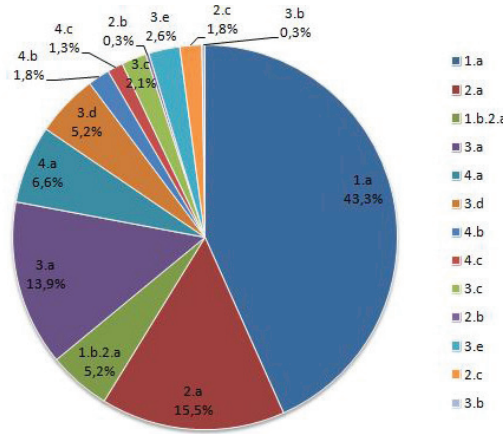
Şekil 2. Gruplarına Göre Yüksek Lisans Tezleri

2. Şekil 2'deki grafiğe göre, Türk İslam Edebiyatı'nda yürütülen yüksek lisans tezlerinin %67,8'ini, tenkitli metin neşri ve doğrudan metne yönelik incelemeler başlıklarında incelenen metin odaklı çalışmalar teşkil etmektedir. Diğer taraftan, 3.a. koduyla ifade edilen biyografik çalışmaların, önemli bir yüzdeyle metin odaklı çalışmaları takip ettiğini ve diğer edebiyat tarihi çalışmalarının da yüksek lisans tezlerinde öncelikli olarak ele alındığını söylemek gerekir. Öte yandan, ilgili tezlerde; teorik/nazarî çalışmalar başlığıyla ifade edilen 4. kodlu çalışmaların oldukça sınırlı olduğu da grafikte göze çarpan detaylardır. Ele alınan 301 yüksek lisans tezinden yalnızca 24'ü, bahsi geçen türden tezlerdir.

Şekil 3. Gruplarına Göre Doktora Tezleri

3. Doktora tezlerinin yukarıdaki değerlendirme kriterlerine göre ele alındığı Şekil 3'teki grafik, bu tezlerin de tıpkı yüksek lisans tezlerindeki gibi metin odaklı çalışmalar üzerine olduğunu gösterir. Buna göre, alanda yürütülen doktora tezlerinin %59'unu metin odaklı çalışmalar oluşturur. Edebiyat tarihi çalışmaları ise %,24,3'lük bir oranla, metin odaklı araştırmaları takip eder. Yüksek lisans tezlerinden farklı olarak doktora tezlerinde teorik/nazarî çalışmalar üzerinde daha fazla durulduğunu söylemek gerekir. Bu türden çalışmaların grafikteki oranı, %16,7'dir. Diğer bir deyişle, 78 doktora tezinden 13 tanesini, tür odaklı tezler ile eleştirel araştırmalar oluşturur.

Şekil 4. Gruplarına Göre Lisansüstü Tezler

4. Alan içerisinde kaleme alınan tüm tezleri gösteren Şekil 4'teki grafik, yüksek lisans ve doktora tezlerine ait grafiklerde ayrı ayrı gösterilen oranları ve dolayısıyla Türk İslam Edebiyatı'nın akademik çehresini yeniden ortaya koyar. Buna göre, alandaki lisansüstü çalışmaların büyük bir bölümü (%66,1) metin odaklı araştırmalara dayanır. Edebiyat tarihi üzerine olan ve genellikle biyografik araştırmalara dayanan çalışmalar da metin odaklı tezleri takip eden önemli bir yüzdeye (%24,1) sahiptir. Tür incelemelerine ve eleştirel karşılaştırmalarına dayanan teorik/nazarî çalışmaların ise, Türk İslam Edebiyatı tezlerinde oldukça sınırlı bir yeri (%9,7) vardır.

Sonuçta, yukarıdaki değerlendirme kriterlerine göre incelenen tezlerin, alanın akademik çehresini tayin etmede önemli bir yere sahip olduğunu söylemek gerekir. Bu tezlerin sağladığı niceliksel ve niteliksel verilere göre, Türk İslam Edebiyatı sağlam metin teşkili ve metin tahlili üzerine yoğunlaşarak, Eski Türk Edebiyatı alanının da odağında olan kronolojiyi sahiplenir. Böylece, alanın sahiplendiği süreklilik vurgusuna rağmen, Türk İslam Edebiyatı araştırmacıları öncelikli olarak Arap harfli metinlerin üretildiği 13-19. yüzyıllar üzerinde durmuşlardır. Diğer taraftan alanı teorik olarak kuran, soruşturan, eleştiren ve tartışan çalışmalar, Türk İslam Edebiyatı'nın akademik kimliğini inşa etmede pek de etkili değillerdir. Bu türden çalışmalar, alanda “az tercih edilir” bir durumdadırlar.

Öte yandan grafiklerin veya bu grafikleri kuran değerlendirme kriterlerinin göstermediği ancak tezlerin sağladığı ve Türk İslam Edebiyatı'nın akademik çehresi söz konusu olduğunda önemli olan bir diğer veri de alanın süreklilik vurgusunu hangi metinler ve kişiler üzerine kurduğudur. Yukarıda da belirtildiği

gibi, Türk İslam Edebiyatı genellikle 20. yüzyıl öncesindeki metin ve kişilere odaklansa da alan üzerine yazılan ders kitapları ve diğer akademik araştırmalar, Türkler din değiştirmedikleri ve dolayısıyla halen dinî-edebeî üretim yapmaya devam ettikleri için Türk İslam Edebiyatı'nı da güncelliğini koruyan bir saha olarak tanımlarlar. Yine de 20. yüzyıl ve sonrasında devam eden dinî-edebeî üretimin tür, şekil, içerik ve üretici açılarından sorgulayan ve tartışan akademik araştırmaların sınırlı olması ve lisansüstü çalışmaların yokluğu; “Yeni Türk İslam Edebiyatı” ya da “İslami Modern Türk Edebiyatı” isimleriyle anılabilecek akademik sahayı, oldukça belirsiz ve hatta tanımsız bırakır. Alanda yapılan lisansüstü çalışmalardan 20. yüzyıl ve sonrasına odaklananların hangi metin ve isimleri ele aldığı ise, bahsi geçen yeni sahanın Türk İslam Edebiyatı'ndaki yeri hakkında bazı veriler sağlayabilir. Buna göre, 20. yüzyıl ve sonrasına odaklanan yüksek lisans ve doktora çalışmaları şunlardır:

Yüksek Lisans Tezleri

1. Sezai Karakoç ve Diriliş Düşüncesi. (2009)
2. Tanzimat Edebiyatının Din Anlayışında Şinasî Örneği. (2007)
3. Muallim Naci: Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Sânihâtü'l-Arab. (1997)
4. Cahit Zarifoğlu ve Şiirindeki İslami Motifler. (1996)
5. Necla Pekolcay: Hayatı, Eserleri ve İslami Türk Edebiyatı Çalışmalarındaki Yeri. (2008)
6. Tahirü'l Mevlevî (Olgun): Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri. (1994)
7. Su'ûdu'l Mevlevî: Hayatı, Eserleri ve Divânı (Zâdegân). (2005)
8. İbnülemin Mahmut Kemâl İnal'ın Hayatı ve Eserleri. (1996)
9. Abdülbaki Gölpınarlı: Hayatı, Kişiliği ve Eserleri. (2014)
10. İslami Modern Türk Edebiyatında Kadın Eli: 1970-2000 Yılları Arasında Yazılan İslami Romanlarda ‹Öteki› ve ‹Müslüman› Kadının Kadın Yazar/Anlatıcı Tarafından Kurgulanması. (2015)
11. Namık Kemal Divanı'nda Din ve Tasavvuf. (2015)
12. 20. Yüzyıl Azerbaycan Şiirinde Hz. Fâtıma. (2016)
13. Sezai Karakoç'un Poetikasında Metafizik Unsurlar. (2016)
14. Tâhirü'l-Mevlevî'nin Kudemâ-yı Mevleviyye Adlı Eseri (İnceleme-Metin). (2017)

15. Fuzulî, Mehmet Akif ve Sezai Karakoç'ta Leylâ. (2015)
16. Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Din Adamı Modeli (Vurun Kahpeye- Küçük Ağa Mukayeseli Örneği). (2018)
17. Ali Nar ve İslami Edebiyat Düşüncesine Yönelik Çalışmaları. (2020)
18. Nurullah Genç'in Şiirlerinde Tabiat. (2021)
19. Mehmet Şemseddin Ulusoy Misbâr-ı Şemsî (İnceleme-Metin). (2021)
20. Bahaettin Karakoç'un Şiirlerinde Dinî Unsurlar (2021)

Doktora Tezleri

1. Sezai Karakoç'un Düşünce ve Sanatında Temel Kavramlar. (2005)
2. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Değişen Paradigmada Metafizik Farklılık: Abdülhak Hâmid Tarhan. (2010)
3. Mehmet Şemseddin Ulusoy'un Eş'âr-ı Şemsî Adlı Dîvân'ı (İnceleme-Metin). (2018)
4. Tanzimat Dönemi Türk Şiirinde Tanrı İmgesi. (2019)
5. Türk İslam Edebiyatı'nın Kavramsal Analizi: Kapsam, Sınırlar ve Tartışmalar. (2021)
6. Modern Türk İslam Edebiyatında Nostalji -1980 Sonrası Roman ve Hikâye Örneği-. (2021)
7. Dini Tarihi Kaynaklı Olağanüstü Anlatıların Dini Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi ve Hz. Ali Cenknameleri'nin İncelenmesi. (2021)

Yukarıda sıralanan 27 tezin tüm Türk İslam Edebiyatı tezleri içinde oldukça küçük bir yekûn oluşturması, daha önce de bahsedilen, alanın süreklilik vurgusuna rağmen belli bir kronolojiyi öncelikli olarak işlemesine dair çıkarımı doğrular niteliktedir. Diğer taraftan, 20. yüzyıl ve sonrasındaki dinî-edebî birikime odaklanan tez çalışmalarının 2000lerin ortalarından itibaren popülerleştiğini söylemek gerekir. Bu durum, temelde metin inşası ve tahliline dayanan Türk İslam Edebiyatı araştırmalarının, yeni ve orijinal metinlerin tükenmesi ile karşı karşıya gelmesinden kaynaklanabilir. Benzeri bir durumun Eski Türk Edebiyatı araştırmaları için de geçerli olduğuna Hatice Aynur da dikkat çeker. Aynur; akademik bir değeri olan Arap harfli metinlerin neredeyse tamamının çalışıldığını, uzun bir süredir artık yalnız tesadüfen bulunan yeni metinlerin çalışılabildiğini ya da eski çalışmaların odak noktası değiştirilerek yeniden ele

alındığını ve dolayısıyla Eski Türk Edebiyatı çalışmalarının bir “ufuk daralması” yaşadığını anlatır.¹²

Bahsi geçen popülerleşmenin bir diğer sebebi ise, 1960lı yıllardan itibaren özellikle roman ve ardından şiir türleri üzerinden konuşan popüler İslami ve İslamcı edebiyatın akademik bir duyarlılıkla ele alınmasına duyulan ihtiyaç olabilir. 20. yüzyıldan sonra devam eden dinî edebiyatın mümessillerin kimler olabileceği ve bu edebiyatın içeriğine ve formuna dair seçimler, henüz ilk Türk İslam Edebiyatı ders kitaplarından olan *İslâmî Türk Edebiyatı* ile başlamıştır. Pekolcay, alanın süreklilik vurgusuna dair ilk nüveleri; Mehmet Akif Ersoy, Abdülhak Hamit Tarhan ve Yahya Kemal Beyatlı’ya yüzeysel de olsa değinerek verir.¹³ Daha sonraki ders kitapları ve alanda yürütülen diğer akademik çalışmalar da tıpkı Pekolcay gibi yalnız birkaç isim üzerinden Yeni Türk İslam Edebiyatı hakkında konuşur. İlgili döneme odaklanan lisansüstü tezlerde de özellikle Sezai Karakoç, Abdülhak Hamit Tarhan, Cahit Zarifoğlu, Mehmet Akif Ersoy ve Ali Nar gibi isimlere odaklanılması, 20. yüzyıldan sonra devam eden dinî-edebî birikimi oluşturan şair ve yazar grubunu belirlemeye yönelik olabilir.

Yukarıda sıralanan tezlerin dışında, 20. yüzyıl ve sonrasındaki dergicilik ve gazete faaliyetlerine odaklanan lisansüstü çalışmalara da değinmek gerekmektedir. *Diyarbakir Gazetesi*, *Mahfil Mecmuası*, *Hikmet Gazetesi*, *Mektepli*, *Mini Mini*, *Çocuk Dostu*, *Küçükler Gazetesi*, *Yıldız Dergisi*, *Mümeyyiz*, *Mavera*’dır. Bunların dışında; eski harfli kadın dergileri ve dinî dergilerdeki şiirlerin muhtevası da çalışılmıştır. Bu türden de çalışmalar da daha önce değinildiği gibi yeni İslami-edebî birikimi anlamaya ve araştırmaya yöneliktir.

Tüm bu tez incelemelerinden, alandaki disiplinlerarası çalışmaların durumuna dair bir sonuç çıkarmak da mümkündür. Hem yüksek lisans hem de doktora tezlerinde disiplinlerarasılığın; öncelikle dinî-tasavvufî tahlillerin yapıldığı, mutasavvıf bir şair/yazarın biyografik bilgilerinin paylaşıldığı ve tasavvufî kavramların sorgulandığı metin odaklı çalışmalar ile edebiyat tarihi çalışmalarının Tasavvuf Bilim Dalı ile kurduğu ilişkiler üzerinden izlenebileceğini söylemek

12 Aynur, “Eski Türk Edebiyatı Alanında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Üzerine, 1922–2005,” s. 647.

13 İlgili eserinde Necla Pekolcay, Mehmet Akif Ersoy’u “20. asırda dinî edebiyatın kuvvetli mümessili” olarak detaylı bir şekilde değerlendirir. Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı*, s. 346. Pekolcay, Ersoy’un yanı sıra Yahya Kemal Beyatlı’ya “Metin Üzerine Çalışmalar” ve “Metin İzahları” bölümlerinde, eserleri üzerinden yer vermiştir. Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı*, s. 469, 528. Abdülhak Hamid Tarhan ise yalnızca el yazısı ile “Orijinal Metinler” başlığı altında kitaba dâhil edilmiştir. Pekolcay, *İslâmî Türk Edebiyatı*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2002, s. 136.

gerekir. Hatta Türk İslam Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı ile kurduğu sıkı ilginin neredeyse bir benzerini Tasavvuf Bilim Dalı ile de kurar. Bu yalnızca Türk İslam Edebiyatı açısından böyle değildir. Tasavvuf alanında yapılan tezleri incelediği çalışmasında Ahmet Murat Özel, “İlahiyat Fakültelerinde Tasavvuf ABD Dışında Yapılan Tasavvuf Konulu Tezler” başlıklı grafikte, en büyük payın 45 tez ile Türk İslam Edebiyatı'nda olduğunu ortaya koyar.¹⁴

Alanın tasavvuf dışında disiplinlerarası ilişki kurduğu diğer alanlar ise; metin çalışmaları bağlamında Dilbilim ile Temel İslam Bilimleri, İslam Tarihi, Sanat Tarihi ve Dinî Musikî'dir.

Sonuç

Akademik bir alanın tanımını kurmak, yalnızca teorik bazı kabullere dayanmaz. Aynı zamanda bu kabullerin pratikte nasıl uygulandığını görmek, ilgili akademik alanın nasıl algılandığına ve alımlandığına dair bazı veriler sağlar. Böylece, tanımın uygulama sahasındaki diğer anlam olanaklarını da gündeme gelmiş olur. Dahası, teorik tanımın sorunlu ya da işlevsel yanları da ortaya çıkar. Türk İslam Edebiyatı alanında yürütülen lisansüstü çalışmaların analiz edilmesi ise tam da böyle bir “ortaya çıkarma” durumu ile ilgilidir. Buna göre, eğer Türk İslam Edebiyatı'nda yapılan akademik çalışmalar, bilhassa içeriklerine göre ayrıştırılabilir ve bu girişim niteliksel ve niceliksel verilerle ortaya konabilirse, Türk İslam Edebiyatı'nın yerleşik tanımı üzerine yeniden düşünülmesi gerekliliği anlaşılmış olur. Çünkü yukarıda da disiplinlerarasılık üstü kavramıyla ifade edilen ilişkilerin de gösterdiği gibi, alanın hâlihazırdaki tanımın hem akademik işlevsellik hem de disiplinlerarasılık açılarından sorunlu bazı tarafları vardır. Bu çalışma ise Türk İslam Edebiyatı'nın yerleşik tanımının uygulama sahasında ne kadar benimsendiği, bu kabullenmenin hangi yönelimlerle sağlandığı, alanın lisansüstü çalışmalar noktasında diğer akademik alanlarla kurduğu ilişkilerin durumunu göstermektedir. Ayrıca bu yazı, kendinden önceki Türk İslam Edebiyatı alanının akademik çehresinin sorgulayan çalışmalardan haber vermiş ve ilgili çalışmaların söz konusu alanın akademik çehresine dair sundukları verileri paylaşarak irdelemiştir.

14 Ahmet Murat Özel, “Tasavvuf Alanında Yapılan Tezler: Tadat, Tasnif, Tahlil”, *Türkiye Araştırmaları ve Literatür Dergisi (TALİD)* 15/30, 2017, s. 417.

Özel, Tasavvuf alanının Türk İslam Edebiyatı ile kurduğu bu yakın akademik ilişkinin nedenini şöyle açıklar: “(...) Tasavvuf literatürünün dili bu etkileşimin sebebidir. Bu literatürün dili çoğu kez başvurduğu poetik formu sebebiyle edebiyat çalışmalarının Allah, varlık, bilgi ve değer hakkında yaptığı tutarlı, takip edilebilir ve yoruma dayanaklı yapısı sebebiyle de felsefi soruşturmanın ilgisini çekecek durumdadır.”

Öte yandan, niceliksel ve niteliksel verilerle ortaya konulduğu gibi, Türk İslam Edebiyatı alanındaki lisansüstü çalışmalar, alandaki süreklilik vurgusu üzerinde çok fazla durmamışlardır. Sonuçta, bu çalışma, Türk İslam Edebiyatı araştırmacıların dikkatini hakkında yeterince düşünülmemiş bir üretime ve hatta birikmiş bir yekûna da çeker. 20. yüzyıl ve sonrasında devam eden dinî-edebî varlık; karşılaştırmalı çalışmaları, analizleri, Türk İslam edebiyatının yeni tanımını doldurabilecek bir konumlandırmayı hak etmektedir. Böylece alanın genel Türk edebiyatı içindeki yeri de belirginleşecektir. Süreklilik mevzusu ve yeni İslami edebî üretim, Türk İslam Edebiyatı'nın Eski Türk Edebiyatı ya da Tasavvuf alanlarıyla zorunlu olarak kurduğu disiplinlerarasılık üstü ilişkinin üzerine yeniden düşünülmesini sağlayacağı gibi bu ilişkileri yeniden tanımlamak hususunda araştırmacıları teşvik edecektir.

Kaynakça

Akün, Ömer Faruk, “Divan Edebiyatı”, *DİA*, 9.

“Ankara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı”,

<http://katalog.ankara.edu.tr/uhtbin/cgisirsi/?ps=g13qmGNDRP/MAIN/208070074/123> (Erişim Tarihi: 7.2.2022)

Aydın Satar, Nesrin, “Türk İslam Edebiyatı'nın Kavramsal Analizi: Kapsam, Sınırlar ve Tartışmalar”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, 2021.

_____, “Islam and Literature: A New Scheme Proposal in the Light of Conceptual Discussions”, *İnsan ve Toplum Dergisi (The Journal of Human and Society)*, 6/2, 2016.

Aynur, Hatice, “Eski Türk Edebiyatı Alanında Yapılan Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri Üzerine, 1922–2005”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, 5/10, 2007.

_____, *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Tezler, Yayınlar Haberler: Toplu Sayı (1990-2000)*, İstanbul, BÜFEF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2000.

_____, *Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları: Tezler, Yayınlar Haberler: Toplu Sayı (1990-2005)*, İstanbul, Hab Yayınları, 2005.

“Hashemite University: Discourse Analysis Lab”,

<https://hu.edu.jo/en/facnew/dept/index.aspx?typ=8&deptid=56060000>

(Erişim Tarihi: 7.2.2022)

“İlâhiyat Fakültesi Tezler Katalogu”, <http://ktp.isam.org.tr/?url=tezilh/findrecords.php> (Erişim Tarihi: 7.2.2022)

Karataş, Ahmet, “Dikkatlerden Kaçan Birikim: İlâhiyat Fakültelerindeki Edebiyat Araştırmaları (Marmara İlâhiyat Örneği)”, *M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 2005.

Öntürk, Ahmet, “Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalında Yapılan Türk Dili ve Edebiyatı İle İlgili Doktora Tezleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, ed. Zeki Taştan, *Türk Dili ve Edebiyatı Alanında Hazırlanan Doktora Tezlerinin Dünyü-Bugünü*, (içinde), İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2019.

Pekolcay, Necla, *İslâmî Türk Edebiyatı*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2002.

Tansel, Fevziye Abdullah, *Türk İslam Edebiyatı: Türkçe Dini Metinler*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1967.

“Osmanlı Edebiyatı Çalışmaları Bibliyografyası”, <http://osmanliedebyati.com> (Erişim Tarihi: 7.2.2022)

Özel, Ahmet Murat, “Tasavvuf Alanında Yapılan Tezler: Tadat, Tasnif, Tahsil”, *Türkiye Araştırmaları ve Literatür Dergisi (TALİD)*, 15/30, 2017.

Yıldız, Âlim, “İlahiyat Fakülteleri Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalları'nda Yapılan Çalışmalar”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5/9, 2007.

“Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi”,

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> (Erişim Tarihi: 7.2.2022)

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

